

Enheten för kulturmiljö och samhällsplanering
Ulrika Jansson
Direkt 010-2250439
Ulrika.Jansson@lansstyrelsen.se

Delgivningskvitto

Byggnadsminnesförklaring av medeltida härbre samt tröskloge på fastigheten Färnäs 77:28, Mora socken och kommun.

Beslut

Länsstyrelsen beslutar med stöd av 3 kap 1 § kulturmiljölagen (1988:950) att byggnadsminnesförklara det medeltida härbre samt den tröskloge som återfinns på fastigheten Färnäs 77:28 i Mora kommun.

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2 § samma lag följande skyddsbestämmelser:

1. Byggnaderna får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
2. Ingrepp får inte göras i byggnadernas stomme.
3. Ingrepp i, ändring av eller borttagande av äldre fast inredning får inte göras.
4. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.

Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsbestämmelserna får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § kulturmiljölagen lämna tillstånd till sådana förändringar.

Beskrivning av ärendet

Fråga om byggnadsminnesförklaring av härbret och trösklogen väcktes 2019-02-26 respektive 2020-03-23 av Länsstyrelsen. Skyddsbestämmelserna har inför beslutet om byggnadsminnesförklaring godkänts av fastighetsägarna. Inför beslutet har även byggnadsnämnden i Mora kommun beretts tillfälle att lämna synpunkter.

Byggnaderna återfinns på gården Olperås i byn Färnäs som är en stor och tätbebyggd by egentligen bestående av två byklungor som senare vuxit samman.

Byn finns belagd i skriftliga källor sedan medeltiden men beboddes troligen redan under järnåldern. I byn finns flera medeltida timmerbyggnader bevarade, företrädesvis härbren och lador.

Gården Olperås ligger i sydvästra utkanten av byn i angränsning till odlingslandskapet som sträcker sig ned mot Siljan. Den består idag av två bostadshus, ett äldre och ett yngre, det senare sammanbyggt med ett stall. Därutöver finns en länga av ekonomibyggnader där tröskladan ingår. Härbret är placerat strax utanför själva gårdsbildningen och står delvis i ett odlingsröse.

Enligt storskifteskartan från 1840 över Färnäs, finns ingen byggnad markerad på platsen där härbret står idag. Mycket sannolikt har härbret flyttats vid flera tillfällen då det uppvisar flera olika märkningar. På den historiska kartan finns dock en byggnad markerad motsvarande trösklogens placering. Då trösklogen även saknar flyttmärken skulle det kunna betyda att byggnaden stått på platsen sedan den uppfördes i början av 1600-talet.

Härbret

Härbret är ett sk långsideshärbre med ingångsdörren placerad på långsidan och har genom dendrokronologi daterats till 1338-45. Det högresta härbret vilar på stolpar i en kraftig syllram och är timrat av rundtimmer med rännknut. Flera stockar är troligen utbytta eller kompletterade i senare tid, sannolikt har timret i de båda gavelröstena bytts i sin helhet.

Knutskallarna är inklädda med knutbrädor, de få som är synliga uppvisar en något oregelbunden form, en del tydligt sexkantiga, andra med tendens till urnform. I nordöstra hörnet finns på väggbandsutskottets undersida en dekoration i form av kavelkrus. Troligen har sådana förekommit även på övriga tre utskott. Härbret är naturligt grånat med spår av rödfärgning på knutlådor och knuthjässor.

Takkonstruktionen vilar på tre åsar och väggband. Under befintlig taktäckning av tvåkupigt lertegel återfinns pärt på ett underlag av gles läkt. Takfallets lutning har troligen ursprungligen varit brantare då spår i gavlarnas sk röstmödrar uppvisar avfasning för tidigare takfall med betydligt brantare takvinkel än befintlig. Den ursprungliga takkonstruktionen torde ha utgjorts av ett sk laggtak bestående av tätt lagda stockar eller kluvor som löpte mellan byggnadens bäge gavelrösten.

Ingången skyddas av ett förtak som vilar på förlängda utskjutande stockar i gavlarna. För att stärka konstruktionen har i senare tid kompletterats med stöttor i de två utskjutande hörnen.

Dörröppningen flankeras av stående raka gåtar som troligen vidgats något i senare tid genom svagt rundade urtag.

Dörrbladet består av två bräddor som bearbetats genom sprättäljning. Dessa hålls ihop genom två narar på dörrens insida och är fästade med tränaglar. Dörren är försedd med två bandgångjärn som löper över nästan hela dörrens bredd. Järnblecken som skyddar dörrbladets infästning är spikade med en typ av spik som ofta återfinns på härbresdörrar från medeltiden och fram till åtminstone 1750-tal. Spikens huvud är avlångt och ofta formen av talet åtta. Oftast förekommer endast ett fåtal av denna typ av spik vilket tyder på att den var betydelsefull. Spiktypen återfinns annars i de medeltida kyrkorna och symboliserar då de heliga korsspikarna. Nyckelhålsbeslaget består av två delar som nitats ihop och fastsatt med pyramidformade spikar.

Stocklåset är förankrat genom fyra spikar med pyramidformade huvuden tillsammans med två smidda bleck med cirkelformade ändar och upphöjda klackar med huggen dekor.

I kanten av det inåtgående dörrbladets utsida samt i motsvarande läge på dörrgåtens insida upptäcktes vid undersökning fördjupningar av något konisk form med spår efter ett roterande föremål. Troligen rör det sig om sk vrideld som enligt uppgift gjordes inför annalkande farsoter och ansågs vara en renande eld. Fördjupningarna har troligen gjorts genom användande av en sk eld-drill, ett stycke av hårt träslag som sattes mellan dörr och dörrgåt för ändamålet. Detta spår av vrideld är troligen mycket sällsynt.

På en av stockarna i nordöstra gaveln finns på insidan ett ovalt brännmärke, en sk skyddsbränning som förmodas haft en skyddande effekt.

Trösklogen

Trösklogen är en sk enkelloge med ingångsdörren placerad på byggnadens långsida som vetter mot gårdsplanen. Byggnaden är invändigt uppdelad två utrymmen som avdelas genom en avbalkning med logkista mitt för dörren där själva tröskningen föregicks samt intilliggande loggolv för upplag av den tröskade säden och halmen. Dendrokronologisk provtagning visar att timret i byggnaden fälldes 1608-09.

Byggnaden vilar på knutstenar och är timrat av rundtimmer med rännknut. De synliga knutskallarna uppvisar en sexkantig form. Timret i byggnaden är naturligt grånat och solbränt.

Takkonstruktionen utgörs av ett mångåstak som är intimrade i gavelrösternas stockar. Undertaket består av gles läkt och ovanpå denna förekommer pärt som i

sin tur täcks med tvåkupigt lertegel. Tegeltäckningen sträcker sig utan synligt avbrott över intilliggande byggnad även om de utgör två separata byggnader.

Dörröppningen flankeras av stående raka gåtar. Dörrbladet består av tre stående brädor som hålls ihop genom två infällda nalar. Dörren är försedd med två utanpåliggande bandgångjärn som löper över knappt halva dörrens bredd försedda med dekorationer och fästa med spik. På dörrbladets insida förekommer ett antal ristningar i form av årtal, initialer och bomärken. Låset är ett sk fällbomslås.

På gavelväggens insida på den plats där ljuset faller in då dörren öppnas förekommer ett flertal skyddsbränningar.

På motstående långsida om dörröppningen förekommer en långsmal glugg för luftdrag då säden tröskades.

Motivering till beslutet

Det medeltida härbret samt tröskklogen besitter ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde och speglar en bebyggelsestradition med mycket lång kontinuitet. Det medeltida härbret torde vara en av landets allra äldsta bevarade profana byggnader. Tröskklogen som sannolikt står på ursprunglig plats synes vara sällsynt då flertalet timmerbyggnader någon gång flyttats.

Byggnaderna ger tillsammans en angelägen historisk tillbakablick bl a genom dess funktion och byggnadsteknik men berättar även genom sina uttryck för tro på övernaturliga företeelser något om dåtidens föreställningsvärld.

Bestämmelser som beslutet grundas på

3 kap 1 och 2 §§ kulturmiljölagen (1988:950).

Du kan överklaga beslutet

Se bilaga med överklagandehänvisning.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av avdelningschef Anna Carlsson med antikvarie Ulrika Jansson som föredragande. I den slutliga handläggningen har också jurist Per Heilborn samt länsantikvarie Fredrik Sandberg medverkat.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Så här hanterar länsstyrelsen personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa hittar du på
www.lansstyrelsen.se/dataskydd.

Bilaga

1. Situationsplan Färnäs 77:28
2. Överklagandehänvisning

Kopia till

Riksantikvarieämbetet, registrator@raa.se

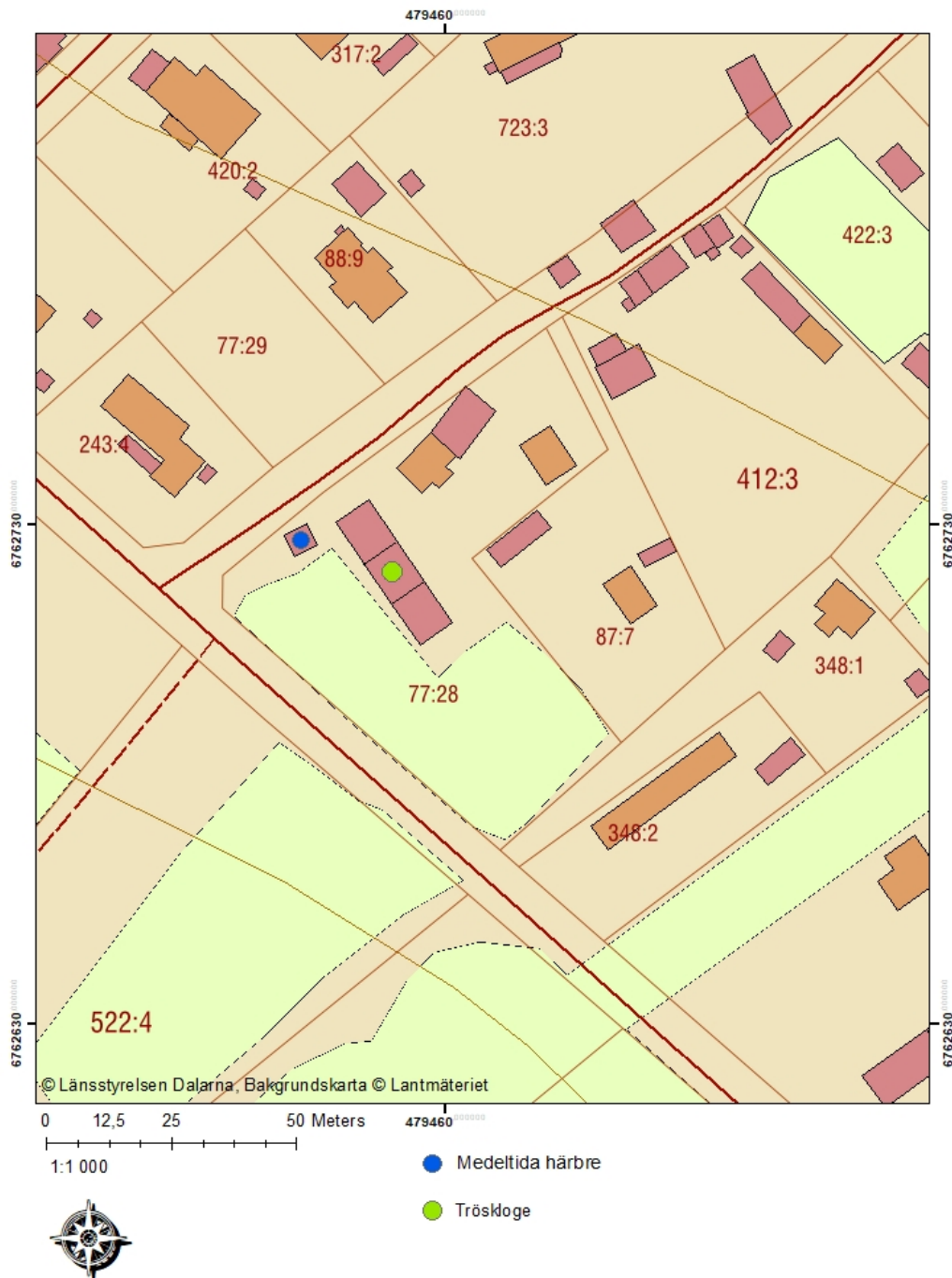
Dalarnas museum, info@dalarnasmuseum.se

Mora kommun, Byggnadsnämnden, mora.kommun@mora.se

Mora kommun, Kultur- och fritidsnämnden, mora.kommun@mora.se

Situationsplan Färnäs 77:28

Bilaga 1 till beslut dnr: 432-2364-2019

Bilaga 2

Överklagandehänvisning förvaltningsrätten

Du kan överklaga beslutet

Om du inte är nöjd med länsstyrelsens beslut, kan du skriftligen överklaga beslutet hos förvaltningsrätten.

Hur överklagar jag beslutet?

Länsstyrelsen måste pröva att överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare tillsammans med handlingarna i ärendet. Därför ska du lämna eller skicka din skriftliga överklagan till Länsstyrelsen Dalarnas län antingen via e-post; dalarna@lansstyrelsen.se, eller med post; Länsstyrelsen Dalarnas län, 791 84 Falun.

Tiden för överklagande

Ditt överklagande måste ha kommit in till länsstyrelsen **inom tre veckor från den dag du fick del av beslutet**. Om det kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ditt överklagande kan du be att få ytterligare tid till att utveckla dina synpunkter och skälen till att du överklagar. Sedan är det förvaltningsrätten som beslutar om tiden kan förlängas.

Parter som företräder det allmänna ska ha kommit in med sitt överklagande **inom tre veckor från den dag då beslutet meddelades**.

Ditt överklagande ska innehålla

- vilket beslut som överklagas, beslutets datum och diarienummer,
- hur du vill att beslutet ska ändras, samt
- varför du anser att länsstyrelsens beslut är felaktigt.

Skriv också följande uppgifter, om du inte tidigare lämnat dem:

- person- eller organisationsnummer,
- telefonnummer där du kan nå dagtid (med undantag för nummer som avser ett hemligt mobilabonnemang som behöver uppges endast om rätten begär det),
- e-postadress, och
- annat som har betydelse för att domstolen ska kunna nå dig.

Om du har handlingar som du anser stödjer din överklagan så bör du bifoga kopior på dessa. Kontakta länsstyrelsen i förväg om du behöver bifoga filer som är större än 15 MB via e-post.

Ombud

Om du anlitar ett ombud som sköter överklagandet åt dig ska ombudet underteckna skrivelsen, bifoga en fullmakt i original från dig samt uppge sitt eget namn, adress och telefonnummer.

Behöver du veta mer?

Har du ytterligare frågor kan du kontakta länsstyrelsen via e-post, dalarna@lansstyrelsen.se, eller via växeltelefonnummer 010-225 00 00. Ange diarienummer 2364-2019.